

Ēriks Jēkabsons

Dr. hist., vēsturnieks; Latvijas Universitātes Latvijas vēstures institūts

Dr. hist., historian; the Institute of Latvian History of the University of Latvia

E-pasts / e-mail: eriks.jekabsons@lu.lv

ORCID: [0000-0002-4961-106X](https://orcid.org/0000-0002-4961-106X)

DOI: 10.35539/LTNC.2025.0058.01

Amerikas Sarkanā Krusta darbība Latvijā 1920.–1921. gadā: Rīgā iznākošais laikraksts "*Red Cross Bulletin*"

American Red Cross in Latvia, 1920–1921: the Newspaper *Red Cross Bulletin* in Riga

Atslēgvārdi:

Latvijas Neatkarības karš,
pēckara laiks,
amerikāņu palīdzības organizācijas,
humanitārā krīze,
Latvijas preses vēsture

Keywords:

Latvian War of Independence,
post-war period,
American Relief organizations,
humanitarian crisis,
history of Latvian press

Raksts sagatavots valsts pētījumu programmas projektā

"Latvijas 20.–21. gadsimta vēsture: sociālā morfoģenēze, mantojums un izaicinājumi"
(nr. VPP-IZM-Vēsture-2023/1-0003).

Kopsavilkums

Latvijas Neatkarības kara laikā, kā arī pēckara periodā norisinājās ļoti sarežģīti procesi, kuros bija iesaistīta gandrīz visa Latvijas sabiedrība un politiskie spēki, kā arī kaimiņvalstis un to bruņotie formējumi, darbojās Rietumu lielvalstu – Lielbritānijas, Francijas un Amerikas Savienoto Valstu – misijas, tostarp humanitārās, jo valsts faktiski bija nonākusi dziļā humanitārajā krīzē. Šajā palīdzības darbā īpaši nozīmīga loma bija ASV. Latvijā darbojās vairākas amerikāņu palīdzības organizācijas, un viena no svarīgākajām bija Amerikas Sarkanais Krusts (*American Red Cross*; ARC). Raksta mērķis ir atspoguļot ARC darbības specifiku Latvijā 20. gadsimta 20. gadu sākumā caur tās laikraksta prizmu. No 1920. gada pavasara līdz 1921. gada beigām Rīgā reizi nedēļā izdots laikraksts uzskatāms par jaunu, līdz šim neapgūtu vēstures avotu. Avīzes izdošana bija būtiska ARC misijas aktivitāšu izpausme, kurā atspoguļojumu rada daudzas šīs organizācijas darbības jomas Baltijas valstīs, un īpaši Latvijā. Turklāt laikraksta izdošana ļāvusi no amerikāņu skatupunkta neoficiālai presei raksturīgā formā dokumentēt gan misijas darbību, gan amerikāņu pieredzēto Baltijas valstīs, kā arī atspoguļot viņu redzējumu un dažkārt viedokli par norisēm. Sniegtā informācija ir vērtīga un daudzos gadījumos pat unikāla, jo atšķiras kā no Latvijas avotos, tā arī oficiālajā amerikāņu misiju dokumentācijā esošās.

Summary

During the Latvian War of Independence, as well as in the post-war period, very complex processes took place, involving practically all parts of Latvian society and political forces, as well as neighbouring countries and their armed forces; missions from Western powers – Britain, France and the United States – were also present, including humanitarian ones, because in fact the country was also in a deep humanitarian crisis. The United States was particularly prominent in this relief work, with several American relief organisations operating in Latvia, one of the most important being the American Red Cross (ARC). The aim of the article is to present the specifics of the ARC activities in Latvia in the early 1920s through the prism of its newspaper, by reviewing the themes of the newspaper and making general references to the most important details of the processes and events in Latvian history covered by the newspaper. The weekly newspaper published in Riga in the spring of 1920–end of 1921 is a new, hitherto unknown and spectacular historical source. In fact, the publication of the newspaper was an important expression of the ARC mission activities, covering many areas of the organisation's activities in the Baltic States and especially in Latvia. In addition, the publication of the newspaper has made it possible to document, from an American point of view, the activities of the mission and the experiences of Americans in the Baltic States, as well as to reflect their vision and sometimes their opinion of events, in a form typical of the unofficial press. In many cases, the information provided is valuable and even unique, as it differs from both Latvian sources and the official documentation of the American missions.

Ievads. Amerikas Sarkanā Krusta darbība

1918.–1920. gadā,

Latvijai izcīnot Neatkarības karu, kā arī pirmajā periodā pēc kara 20. gadu sākumā valsts teritorijā norisa ārkārtīgi sarežģīti procesi, kuros bija iesaistīta gandrīz visa Latvijas sabiedrība un politiskie spēki, kā arī kaimiņvalstis un to bruņotie formējumi, klātesot Rietumu lielvalstu – Lielbritānijas, Francijas un Amerikas Savienoto Valstu (ASV) – pārstāvniecībām jeb misijām, to skaitā humanitāra rakstura, jo valsts bija nonākusi dziļā politiski militārā un arī humanitārā krīzē. Šajā palīdzības darbā, kas bija vērsts uz visām Centrālās Eiropas un Austrumeiropas valstīm, īpaši izcēlās ASV – arī Latvijā strādāja gan Amerikas Palīdzības administrācijas (*American Relief Administration*), gan Amerikas Sarkanā Krusta (*American Red Cross*; ARC), Jaunu vīriešu kristīgās savienības (*Young Men's Christian Association*) un Jaunu sieviešu kristīgās savienības (*Young Women's Christian Association*) misijas, kā arī vairākas mazākas organizācijas (Jēkabsons 2018).

Amerikas Sarkanā Krusta komisija (vispārīgi dēvēta par misiju) Baltijas valstīs ar vadību Rīgā līdz ar vairākām citām ASV diplomātiskajām, militārajām un humanitārajiem misijām Latvijā darbojās trīs gadus – no 1919. gada vasaras līdz 1922. gada vasarai, sniedzot Latvijas tautai un armijai grūti novērtējamu palīdzību – amerikāņi nodrošināja ar medicīnas iekārtām, medikamentiem, inventāru (ieskaitot gultas u. c.) gandrīz visas Latvijas slimnīcas, lazaretas un citas sanitārās iestādes, turklāt gan militārajā (armija), gan civilajā resorā (valsts, pašvaldību un arī privātajā sektorā) piegādāja zāles, pārtiku, drēbes u. c. dzīvei nepieciešamo trūcīgajiem iedzīvotājiem pilsētās un lauku pagastos, utt. 1921. gada beigās Eiropas zemēs misija sašaurināja aktivitātes, pārejot vienīgi uz bērnu aprūpes programmu, tomēr līdz pat darbības noslēgumam organizācija joprojām bija ļoti pamanāma Latvijas valsts publiskajā telpā (Dulles 1950). Kara un pēckara apstākļos, laikā, kad Latvijas valsts un nācija sastapās ar tik smagām kara izraisītām sociālām problēmām, ka bez ārējas palīdzības tās būtu pārvaramas nesalīdzināmi grūtāk, organizācijas devums bija ļoti nozīmīgs.

ARC misijas vadība un galvenās iestādes pastāvīgi atradās Rīgā, taču nodaļas strādāja visās lielākajās Latvijas pilsētās un to apkārtnē, kā Liepājā, Daugavpilī, Valmierā, Rēzeknē, Jelgavā, Valkā, kas gan tika dalīta ar igauņiem, arī Lietuvā, Igaunijā un Somijā. Tomēr ļoti liela uzmanība tālāk aplūkotā laikraksta materiālos veltīta tieši norisēm Latvijā, kas izskaidrojams ar misijas centrālo iestāžu atrašanos Rīgā, kā arī ļoti smago Latvijas humanitāro situāciju šajā laikā.

1920.–1921. gadā pusotru gadu Rīgā, Ministerejas ielā 6, akciju sabiedrības "Jānis Alfrēds Kukurs" tipogrāfijā regulāri iznāca ARC misijas nedēļas laikraksts "*The Red Cross Bulletin*". Laikrakstam ir tāds pats nosaukums kā visā pasaulē šajā laikā darbojošās

amerikāņu humanitārās organizācijas centrālajam laikrakstam, kas iznāca Vašingtonā. Vienīgā atšķirība – tās apakšnosaukums bija *"American Red Cross Commission to Western Russia and the Baltic States"* jeb "Amerikas Sarkanā Krusta komisija Rietumkrievijā un Baltijas valstīs". Atšķirībā no "lielā laikraksta" Rīgas *"The Red Cross Bulletin"* vienā eksemplārā atrodams vien Latvijas Nacionālajā bibliotēkā (1920. gada komplekts arhīvā, 1921. gada komplekts periodikas krātuvē), kā arī dažās ārvalstu bibliotēkās, to skaitā Stenforda Universitātes Hūvera institūta arhīvā esošajā organizācijas kolekcijā. Laikraksts nav norādīts arī Latvijas preses vēstures izdevumos, kaut arī tam tur ir jābūt vismaz minētam, jo avīzes nozīme valsts vēsturē ir liela – tajā regulāri tika ievietota samērā plaša informācija ne vien par organizācijas misijas Latvijā aktualitātēm (kas vistiešākajā veidā neapšaubāmi saistītas ar vietējām norisēm un notikumiem), bet arī plašākiem procesiem. Tādējādi raksta mērķis ir atspoguļot Amerikas Sarkanā Krusta darbības specifiku Latvijā 20. gadsimta 20. gadu sākumā caur tās laikraksta prizmu, pārskata formā aplūkojot laikraksta tematiku un izlases kārtībā minot laikrakstā atspoguļotās Latvijas vēstures procesu un norišu būtiskākās detaļas, kā arī papildināt Latvijas preses vēstures izklāstu ar līdz šim pilnīgi nezināmu aspektu.

Laikraksts: raksturojums un darbība

1920. gada 1. martā ARC Baltijas valstu misija Rīgā, jādoma, pēc tās vadības un personiski misijas vadītāja Edvarda Raiena (*Ryan*) iniciatīvas sāka izdot mašīnrakstā pavairotu, pagaidām neregulāru laikrakstu, kas bija domāts pirmkārt jau misijas iekšējai lietošanai, par ko liecināja dažkārt viegli nenopietnā valoda atsevišķās laikraksta sadaļās, piemēram, misijas iekšējās dzīves notikumu aprakstā, atsevišķu misijas dalībnieku un to piedzīvojumu atspoguļojumā u. tml. Apmēram pusgadu pēc iznākšanas sākuma, 1920. gada 29. decembrī, misijas vadītājs Raiens rakstīja organizācijas arhīvam, ka tas tiek pievienots izdevuma saņēmēju sarakstam, taču piekodināja – jāatceras, ka to iespiež misijas locekļi Baltijas valstīs un ka tas domāts vienīgi viņiem pašiem "bez domas par publicitāti".¹ Tomēr laikrakstā sniegtā informācija par stāvokli Baltijas valstīs, Somijā un reģionā kopumā ir visai nozīmīga plašāku norišu kontekstā, turklāt daudzos gadījumos atspoguļo nezināmus vai mazzināmus reģiona vēstures aspektus.

Vēl norisinoties Latvijas Neatkarības karam, 1920. gada 1. martā izdots pirmais un vēl daži sekojošie laikraksta numuri bija mašīnrakstā, ar nosaukumu *"News Bulletin"*.² Acīmredzot misijas personālam – pastāvīgi apmēram 40–60 cilvēku

1 Hoover Institution Archives (turpmāk – HIA); *American National Red Cross* (turpmāk – ANRC), box 180, file 3 (turpmāk pieraksts – 180-3).

2 *News Bulletin*, 1920.09.04, HIA, ANRC, 179-230.

The Red Cross Bulletin

Published by

American Red Cross Commission to Western Russia and the Baltic States

Vol. 1

RIGA, APRIL 29, 1920

Nº 2

1. attēls. Žurnāla galva

lielajam misijas personālam – ideja iepatīkās, jo pasākums noteikti dažādoja, iespējams, vienveidīgo ikdienu kara izpostītajā, pārsvarā angliiski nerunājošajā zemē, un 1920. gada 22. aprīlī Rīgā tika sākta laikraksta tipogrāfiska iespiešana, turpmāk plānojot to darīt reizi nedēļā – ceturtdienās (ar dažiem izņēmumiem minētā kārtība tika ievērota). Oficiālais un faktiskais izdevējs bija misija, bet redaktors sākumā – pats misijas vadītājs Raiens. Pirmajā numurā par avīzes mērķi bija izsludināts – informēt misijas locekļus par aktualitātēm, tādēļ laikraksta satura veidošanā tika aicinātas piedalīties visas nodaļas un katrs misijas loceklis. Pirmajā numurā bija sniegta aktuālā informācija par cīņu ar tīfa epidēmiju Narvā un Tallinā, kā arī par galvenajām norisēm ARC darbā Latgalē, Rīgā, Liepājā u. c. vietās.³ Redakcija īpaši atzīmēja, ka laikraksta turpmākā pastāvēšana atkarīga no pašiem misijas locekļiem, turklāt piedāvāja apsvērt nosaukuma maiņu – lasītājiem tika likti priekšā tādi nosaukuma varianti kā *"The Balticum"*, *"Nichivo"*,⁴ *"The Midnight Sun"*, *"The Baltruss"*, *"The Artic"*, *"Over Here"*, *"The Amcross in Russia"*,⁵ daļai no kuriem piemita viegla humora pieskaņa. Tomēr galu galā tika paturēts sākotnēji lietotais nosaukums – *"The Red Cross Bulletin"*.⁶

1920. gada 31. decembrī laikraksta redaktors Deils Hotons (*Houghton*; pārņēma rediģēšanu no Raiena drīz pēc izdošanas sākuma) apkārtrakstā (iekļauts kā priekšvārds 2. sējumam) atzīmēja, ka laikraksts nav tieši minējis grūtības, ar kādām

3 News Bulletin, 1920.01.03, HIA, ANRC, 189-22.

4 Whitaker, Atwood. Too Much "Nitchivo". *The Red Cross Bulletin* (turpmāk – RCB), 1921.14.05, HIA, ANRC, 177-7. Vēlāk šis nosaukums greznoja humora sadaļas galvgali, turklāt skaidrots, ka tas ir vārds krievu valodā ar nozīmi 'nekas', ar ko Latvijas bērni bieži atbild uz jautājumu par viņu veselības stāvokli jeb "nekas nekad", jo vienkārši ir sakautrējušies, apjukuši un nobijušies, ziepes un normālu siltu ēdienu vai drēbes nekad neredzējuši jeb ļoti reti redzējuši.

5 RCB, 1920.22.04, HIA, ANRC, 176-15.

6 How About the Name for the Bulletin? RCB, 1920.20.10, HIA, ANRC, 176-15.

LATVIAN WAR ORPHANS.

A special home has been established for the care of children of deceased Latvian soldiers. This home was completely equipped by the American Red Cross, clothing donated for the children, and a liberal supply of milk, sugar and cocoa thrown in. Above is shown a group of youngsters at this home, enjoying an afternoon lunch on the American Red Cross.

2. attēls. Amerikas Sarkanā Krusta apgādātās Latvijas armijas karavīru bāreņu patversmes iemītnieki Rīgā. 1921. gada 23. aprīļa laikraksts

darbiniekiem bija jāsaskaras (tas darīts vienīgi netieši – daļēji joku veidā). Tāpat viņš raksturoja katru no laikrakstā ievietotajām pastāvīgajām sadaļām, vēlreiz uzsverot, ka izdevums iecerēts vispirms jau šeit strādājošiem misijas locekļiem (arī lai koordinētu nodaļu darbību dažādās valstīs, pilsētās u. c.), tomēr "atradis ceļu" uz bijušo, no Baltijas valstīm jau aizbraukušo misijas locekļu un viņu draugu mājām ASV. Viņš atzīmēja, ka preses izdevumu iespējz vietējā Rīgas tipogrāfijā, tajā strādājošiem darbiniekiem nepazīstamā angļu valodā, tāpēc nevar pilnībā izvairīties no drukas kļūdām, neraugoties uz rūpīgo pārlasīšanu.⁷

Tādējādi pirmais numurs tipogrāfiski iespiests 1920. gada 22. aprīlī, bet pēdējais – 1921. gada 15. decembrī. Kopā iznāca pavisam 19 tipogrāfiski iespiesti numuri 1920. gadā (apkopotī kā 1. sējums) un 30 – 1922. gadā (2. sējums) jeb pavisam kopā 49 numuri. Laikraksta formāts bija četras neliela izmēra lappuses.

7 Foreword. RCB, 1920.31.12, HIA, ANRC, 211-6.

Laikraksts bija salīdzinoši kvalitatīvi izdots, tajā bija regulāri ievietots pat plašs fotogrāfisks materiāls (sevišķi sākot ar 1921. gada pirmajiem numuriem), piemēram, organizācijas 1920. gada vasarā rīkotā bērnu invalīdu vasaras "mājas" kopbilde Jelgavā (1921. gada 29. janvāra numurā), organizācijas Liepājas nodaļas mītne (1921. gada 8. jūnijā), Baltijas valstu medicīnas konferences dalībnieku kopbilde Rīgā 1921. gada jūnijā (15. augustā), no organizācijas dāvētā flaneļa materiāla darinātos tautastērpos ģērbti latviešu bāreņi (1921. gada 23. aprīlī), misijas vadītāja vietnieks Hjū Grifins (*Griffin*) ar diviem latviešu bāreņiem uz rokām un Rīgas motortramvaja vagona, kas izteikti līdzinās dzelzceļa kravas platformai (1921. gada 14. maijā), organizācijas galvenā mītne Rīgā, toreizējā Jura, tagad Jura Alunāna ielā 2 (1921. gada 25. maijā), zemnīca ar lielāku pilsētas ēku fonā, kādā kara postījumu skartajos Latvijas reģionos spiesti dzīvot latvieši (1921. gada 1. oktobrī), Doles pagasta trūcīgie bērni (1921. gada 15. decembra numurā) u. c.

Jau kā biļetens izdevums izpelnījās zināmu uzmanību organizācijas Eiropas administrācijā Parīzē un pat Vašingtonā, ko apliecina ARC misijas vadītāja Eiropā Roberta Oldsa (*Olds*) atzinības vārdi pēc pirmo numuru saņemšanas: "Es vēlos īpaši apsveikt Jūsu organizāciju gan ar Rīgā izdotā Sarkanā Krusta biļetena formu, gan saturu!" Atzinīgi par izdevumu Oldss izteicās arī 1921. gada pavasarī.⁸ Tāpat ARC Centrālās komitejas priekšsēdētājs Livingstons Farands (*Farrand*) pēc iesietā izdevuma 1. sējuma saņemšanas 1921. gada pavasarī izteica tā veidotājiem pateicību un atziņību.⁹ 1920. gada maijā Raiens pilnvaroja leitnantu E. Lomedjū (*L'Hommedieu*; laikraksta redaktors līdz aizbraukšanai 1920. gada rudenī) iepirkt iespīšanas iekārtu, ko pēdējais pieprasīja ARC Eiropas mītnē Parīzē, pamatojot to arī ar apstākli, ka tā nodērs, ja ARC sāks darbu Krievijā.¹⁰ Jānorāda, ka tehniska rakstura iespīšanas grūtības sākotnēji tomēr bija, jo atšķirībā no vācu un galvenokārt latviešu valodā šajā laikā lietotajiem gotiskās rakstības burtiem modernie latīņu burti nepieciešamajā daudzumā nebija pieejami (nepietika formu uzreiz visam numuram un dažkārt bija jāiespiež atsevišķas lapas), taču arī tās tika pārvarētas.¹¹

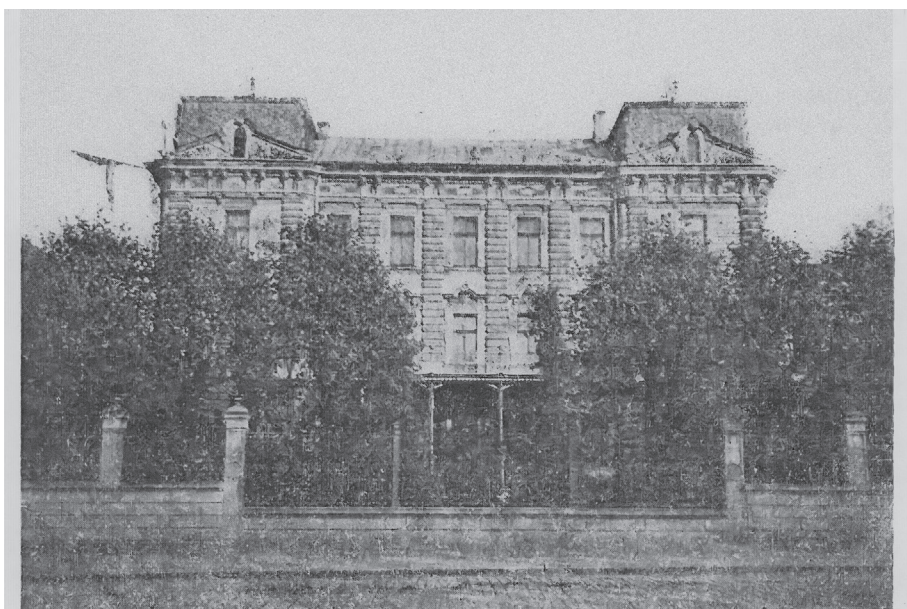
1921. gada februārī Raiens nosūtīja Oldsam uz Parīzi iesietu izdevuma 1. sējumu, informējot, ka visa izdevējdarbība tiek veikta Latvijā (Rīgā), turklāt sākotnēji tas

8 "Bulletin Impresses Entire Organization" – Colonel Olds. RCB, 1921.26.03, HIA, ANRC, 177-7.

9 RCB, 1920.13.05, HIA, ANRC, 176-15; Bound Copies of Bulletin Distributed. RCB, 1921.16.04, HIA, ANRC, 177-7.

10 Director of Department C. Morris to Assistant Comptroller of Supplies and Transportation, 1920.07.06; The Bulletin Loses its Editor. RCB, 1920.08.10, HIA, ANRC, 180-8. Tomēr tāda iepirkta netika.

11 Lack of Latin Type forces New States to Use German Script. RCB, 1920.10.07, HIA, ANRC, 176-15.

AMERICAN RED CROSS HEADQUARTERS AT RIGA.

This building, formerly the private residence of one of Riga's most wealthy citizens, has been the home and office of the American Red Cross in Riga since October 1919, when the first and main contingent of this Commission arrived in Latvia. During the bombardment of Riga from Oct. 9th to Nov. 11th, 1919, not one shell touched this house, though many dropped around it. This time the jinx was with us.

3. attēls. Amerikas Sarkanā Krusta misijas galvenā mītne Rīgā, Jura (tagad Jura Alunāna) ielā 2.
1921. gada 25. maija laikraksts

iespiests mimeogrāfiski¹², bet vēlāk, ņemot vērā popularitāti, pāriets uz tipogrāfisku drukāšanu. Tāpat bija pieaudzis izdevuma eksemplāru skaits no 100 sākotnējiem līdz 300 eksemplāriem 1920. gada maijā un 800 – 1921. gada februārī, jo atsevišķas personas un organizācijas bija lūgušas nosūtīt tiem laikraksta eksemplārus. Raiens rakstīja, ka izdevums tiek nosūtīts vismaz uz vienu pilsētu katrā ASV štatā un Rīgā regulāri tiek saņemtas vēstules no Eiropas un Amerikas, kas apliecina lasītāju interesi. Viņš atzīmēja, ka satura veidotāji misijā ar Raienu priekšgalā netiecas, lai izdevums tiktu uztverts “pārāk nopietni,” taču apzinās, ka tam varētu būt zināma vēsturiska vērtība, tādēļ iesieti vairāki sējumi, viens no kuriem nosūtīts Oldsam, vēl daži – ARC Centrālās komitejas priekšsēdētājam Farandam uz Vašingtonu, ARC muzejam,

12 Mimeogrāfs – aparāts neliela novilkumu skaita iegūšanai no teksta, kas ar roku vai ar rakstāmmašīnu uzrakstīts uz vaska papīra.

Sarkanā Krusta biedrību līgas bibliotēkai u. c., izsakot cerību, ka būs iespējams nosūtīt dažus sējumus ASV svarīgāko universitāšu bibliotēkām. Tas arī tika izdarīts 1921. gada vasarā, kad 1. sējumu saņēma Čikāgas, Filadelfijas un Ņujorkas publiskās bibliotēkas, kā arī Kolumbijas, Forthemas, Jēlas, Prinstonas, Hārvarda, Čikāgas, Kornela, Stenforda un Ilinoisas Universitātes bibliotēkas. 1922. gada janvārī nosūtīšanai tika gatavoti vēl apmēram 200 laikraksta 2. sējuma izdevumi.¹³

Tomēr avīze, galvenokārt valodas un tematikas stila īpatnību dēļ, izraisīja arī neizpratni un pat neapmierinātību Vašingtonā. Tā 1921. gada 13. septembrī ARC Sabiedriskās informācijas direktors Merians Šeitlins (*Scheitlin*) rakstīja centrālajai valdei, pielikumā nosūtot laikraksta numuru: "Es nezinu, cik daudzi izdevuma eksemplāru sasniedz šo valsti, taču droši var apgalvot, ka ikviens, kas nonāk Amerikā, nodara ļaunumu. Tiem visiem ir vairāk vai mazāk vieglprātīgs tonis, un kopumā veidoti ar nolūku pārliecināt lasītājus mūsu valstī, ka Sarkanā Krusta personāla dzīve Rīgā ir nepārtraukta jautru notikumu virkne."¹⁴ 1921. gada 12. oktobrī Raiens saņēma no organizācijas galvenās Eiropas mītnes Parīzē informāciju par neapmierinātību ar avīzes stilu un saturu. 4. novembrī viņš kategoriski noraidīja šīs apsūdzības, apgalvojot, ka pārmetums par dažu rakstu "necienīgumu" viņā izraisījis šoku, jo izdevuma saturam vienmēr pievērsta rūpīga uzmanība. Tāpat viņš kategoriski nepiekrīta apgalvojumam par to, ka, izdevumam nonākot Amerikā, tas nodara kaitējumu organizācijai, tieši otrādi – Raiens rakstīja, ka viņš saņēmis daudzu "cienījamu pilsoņu" pretēju jeb ļoti pozitīvu vērtējumu, izdevums jau 18 mēnešus tiek izdots ar Oldsa un visas organizācijas Publicitātes biroja piekrišanu Parīzē, bet iztērētie līdzekļi redzami organizācijas atskaitēs. Visbeidzot viņš izsmējīgi pieļāva, ka sūdzētājam, iespējams, būtu patīcis, ja izdevumā būtu informācija, ka dažiem ārstiem un žēlsirdīgajām māsām vēl pēc atgriešanās ASV "jācīnās ar utīm".¹⁵

ARC komisijas vadītājs Eiropā Ernests Bīknels (*Bicknell*) 1921. gada 22. novembrī principā atbalstīja Raiena nostāju, taču atzina, ka arī viņam šķitis, ka atsevišķos rakstos pieļauta pārlieku liela "vieglprātība" un pat frivolitāte, tāpēc, lai novērstu kritiku no Vašingtonas, viņš lika priekšā ievērot "nedaudz vairāk piesardzības," lai neaizvainotu cilvēkus, kuru "humora izjūta ir mazāk attīstīta nekā tiem, kas veido rakstus". Turklāt svarīgi – viņš pats atzina, ka personiski lasa izdevumu ar patīku.¹⁶

13 E. Ryan to R. Olds, 1921.01.02; To Chosen Few. RCB, 1921.01.09, HIA, ANRC, 180-7.

14 M. G. Scheitlin to Mr. Persons, 1921.13.09, HIA, ANRC, 178-1.

15 E. Bicknell to E. Ryan, 1921.12.10; E. Ryan to E. Bicknell, 1921.04.11, HIA, ANRC, 178-1; 180-8.

16 E. Bicknell to E. Ryan, 1921.22.11, HIA, ANRC, 179-17.

Laikrakstu ievēroja arī vietējās sabiedrības pārstāvji. Piemēram, 1921. gada pavasarī kāds latviešu žurnālists aicināja redaktoru turpmāk attiecībā uz Latviju un latviešiem nelietot vāciskos nosaukumus, bet angļiskos, ko pēdējais stingri apsoļīja darīt.¹⁷

Laikraksta saturs

Kā jau minēts, laikrakstā publicētas visdažādākā rakstura ziņas par darbību un darbinieku kustību amatos, darba vietās u. c. Lasītājs gūst priekšstatu arī par to, ka atsevišķos gadījumos misijas locekļi, neraugoties uz aizliegumu, mainīja ģimenes stāvokļa statusu – apprecējās ar vietējām meitenēm (tas bija oficiāli aizliegts un aizlieguma pārkāpuma gadījumā darbiniekam dienests bija jāatstāj un jāatgriežas ASV). Piemēram, 1920. gada 3. augustā Svētā Pāvila luterāņu baznīcā Rīgā tika salaulāti leitnants Čess Klārks (*Clark*) un rīdziniece Lillija Vāvere, turklāt tas bija jau trešais šāds gadījums. Ceturtais bija Valkas nodaļas vadītāja Heidna Houlgeita (*Houlgate*) laulības pilsētas pareizticīgo draudzē 1920. gada 4. oktobrī ar vietējās krievu skolas valodas skolotāju Jevseņevu.¹⁸

Laikrakstā ievietoti fragmenti no oficiāliem ziņojumiem, apraksti par sociālo stāvokli reģionā, vēstures un arhitektūras pieminekļiem, Baltijas valstu zemnieku dzīvi u. c., kā arī vieglākā stilā ieturētas ziņas par misijas locekļu darbu, atpūtu utt. Netrūka nopietnu aprakstu jeb faktiski reportāžu, piemēram, 1921. gada pavasarī Gajs Vulfss (*Wolfe*) raksturoja situāciju Valkā, ko divās daļās sadalīja jaunizveidotā Latvijas un Igaunijas robeža,¹⁹ u. c.

Arī no Baltijas valstu vēstures viedokļa nozīmīgi ir samērā plašie nekrologi abiem Igaunijā cīņā ar tifa pandēmiju 1920. gada sākumā mirušajiem organizācijas virsniekiem – Džordžam Vīnfildam (*Winfield*) un Klifordam Blantonam (*Blanton*), kā arī Jelgavā 1920. gada septembrī no infarkta mirušajam kapteinim Čārlzam Breidijam (*Brady*).²⁰

Uzmanība, kaut arī ne galvenā, bija pievērsta vietējām norisēm, piemēram, reakcijai uz Latvijas starptautisko *de iure* atzīšanu Rīgā 1921. gada janvāra beigās,²¹

17 It will Not Happen Again. RCB, 1921.26.03, HIA, ANRC, 177-7.

18 Red Cross Men Marries in Latvia. RCB, 1920.25.08; Another One Lost. RCB, 1921.10.01, HIA, ANRC, 176-15.

19 The Peculiarities of Walk. RCB, 1921.02.04, HIA, ANRC, 177-7.

20 In Memoriam. RCB, 1920.22.04; Dr. C. S. Brady Dies in Mitau. RCB, 1920.10.09; Captain Brady is Third Officer to die in Service of this Commission. RCB, 1920.10.09, HIA, ANRC, 176-15.

21 Supreme Council Recognizes Latvia and Esthonia as Independent Sovereign States. RCB, 1921.05.02, HIA, ANRC, 176-15.

tāpat atspoguļoti ASV un Latvijas attiecībās svarīgi notikumi, piemēram, ASV Kongresa locekļa Voltera Čendlera (*Chandler*) vizīte Baltijas valstīs 1921. gada februārī–martā,²² Rīgā dzīvojošo amerikāņu dzīvē būtiski notikumi, piemēram, misijas gada darbības jubilejas svinībām Švarca restorāna Zilās strūklakas zālē 1920. gada rudenī,²³ ASV nacionālo svētku norise Rīgā 1921. gada 4. jūlijā, kad no rīta ASV Valsts departamenta oficiālais pārstāvis Baltijas valstīs Evanss Jangs (*Young*) savā rezidencē organizēja pieņemšanu ārzemju misiju pārstāvjiem, dienā apmēram 200 bērnu grupa vairāku žēlsirdīgo māsu vadībā ieradās ARC misijā Rīgā, paužot pateicību par tās darbu, bet pēcpusdienā konsula Džona Hērlija (*Hurley*) vasarnīcā Mežaparkā notika svinības, uz kurām kopā ar ārvalstu pārstāvjiem un “vietējās amerikāņu kolonijas” locekļiem (piedalījās 35 amerikāņi, kopumā pārstāvēt 31 ASV štatu) ieradās arī Latvijas Ministru prezidents un ārlietu ministrs Zigfrīds Meierovics,²⁴ tāpat skartas norises citās Latvijas vietās, piemēram, ASV nacionālo svētku atzīmēšana Ventspilī 1920. gada 4. jūlijā (1000 amerikāņu dāvātajās drēbēs ģērbtu bērnu procesija, pilsētas orķestrim spēlējot ASV himnu un visiem stāvēt miera stājā tās laikā)²⁵ u. c.

ASV palīdzības darba atspoguļojums

Saprotams, ka laikraksta sleju ievērojamāko daļu aizņem ar tiešo organizācijas darbību saistītās norises, kas ir visai daudzveidīgas. Piemēram, 1920. gada jūlijā, aprakstot sadarbību ar Latvijas Iekšlietu ministrijas Sanitāro departamentu, atzīmēts, ka tīfa gadījumu skaits ievērojami samazinājies, arī pateicoties amerikāņu dezinfekcijas punktiem, – varas iestādes katrā dzelzceļa stacijā pirms iekāpšanas vilcienā pieprasa “atutošanas apliecību,” kurā norādīts, ka īpašnieks konkrētā vietā un laikā izgājis “pilnu dezinfekciju,” turklāt apliecību “īpašnieks sarga tikpat cieši un vērīgi kā naudu un pasi”.²⁶

1920. gada septembra nogalē amerikāņi konstatēja, ka šajā laikā lielākā daļa ar dizentēriju saslimušo Latgalē evakuēta uz amerikāņu apgādātajām centrālajām

22 Congressman Chandler Visiting Baltic Countries. RCB, 1921.19.02; Congressman Chandler Bids Farewell to Baltic. RCB, 1921.12.03, HIA, ANRC, 176-1.

23 Our anniversary Dinner. RCB, 1920.20.10, HIA, ANRC, 176-15.

24 Varied Events Mark Fourth of July in Baltic States. RCB, 1921.15.07, HIA, ANRC, 211-6; On Monday, July fourth, American Independence Day. *Segodnia*, 1921.01.07; Amerikanskoje konsuljstvo. *Segodnia*, 1921.03.04.07; *Segodnia*, 1921.06.07.

25 The Fourth in Windau. RCB, 1920.10.07, HIA, ANRC, 176-15.

26 Tickets and Delousing Certificates. Please. RCB, 1920.07.05, HIA, ANRC, 176-15.

slimnīcām, kaut arī ir gadījumi, kad zemnieki slēpj saslimšanas gadījumus, jo baidās no dezinficēšanas pasākumiem un slimnīcām vispār (ar armijas palīdzību dezinfekcijas pasākumi – atutošana u. c. – tika veikti arī piespiedu kārtā). ARC izveidotās slimnīcas Poļeščinā (Šķaunē) un Pasienē, kā arī Daugavpilī un citur ziņoja, ka nāves gadījumu skaits samazinās, liela nozīme ir ARC segām un drēbēm, kas dod iespēju izmest vecās, inficētās, turklāt cīņu ar epidēmiju atvieglo arī aukstā laika iestāšanās, tomēr miestu un sādžu piespiedu dezinficēšanas pasākumi Latgalē vēl turpinās un slimnīcas Daugavpilī, Rēzeknē, Ludzā, Poļeščinā (Šķaunē), Dagdā, Kaunatā un Pasienē saņem no ARC papildu krājumus.²⁷

Kad 1920. gada decembrī Rēzeknes apkārtnē atkal tika atklāti vairāki tīfa gadījumi, uz šīm vietām nekavējoties devās ARC virsnieks ar atutošanas iekārtām un dezinfekcijas līdzekļiem, bet Ziemassvētkos ARC Rēzeknē trūcīgajiem bērniem organizēja svētku egles pasākumu, kurā tika izdalīta šokolāde, kakao un drēbes (piedalījās ap 3000 bērnu). Interesanti un tēlaini aprakstīta izšķiršanās par pasākuma rīkošanu Rēzeknes katoļu baznīcā kā vienīgajā lieluma ziņā piemērotajā telpā pilsētā, dažu citu konfesiju pārstāvju (acīmredzot nekatoļu – krievu un ebreju) sākotnējā atteikšanās un to pierunāšana (pārliecināja arguments, ka pasākumam nebūs reliģiska rakstura), detalizēti – norise un atsevišķu dalībnieku grupu uzvedība un attieksme (pieaugušie – nopietni un apjukuši, daļa bērnu, īpaši pēc saldumu saņemšanai domāto kuponu iegūšanas, – krāpusies, pamanoties saņemt vairākas dāvanas, utt.).²⁸ Par darbību Latgalē informācijas ir sevišķi daudz, jo šeit sanitārais un sociālais stāvoklis kopumā pēc 1920. gada sākumā notikušās apgabala atbrīvošanas no Sarkanās armijas un boļševiku režīma ilgstoši bija un palika faktiski katastrofāls.²⁹

Raksturota arī darbība citos Latvijas novados, piemēram, aprakstīta 1921. gada 5. februārī armijas Liepājas garnizona lazaretē notikušais ARC atvadu pasākums, kad tās vadītājs ārsts pulkvedis-leitnants Aleksandrs Mežciems uzsvēris, ka amerikāņi snieguši palīdzību brīdī, kad cita atbalsta nav bijis un nāves gadījumu skaits lazaretē sasniedzis četrus līdz septiņus dienā.³⁰ 1921. gada martā ARC palīdzēja apturēt tīfa epidēmijas uzliesmojumu Irlavas skolā, izolējot slimniekus un apgādājot ar medikamentiem, dezinfekcijas līdzekļiem, gultasveļu un drēbēm. Ārsts Etvuds

27 Epidemic of Dysentery Now Being Combatted in Three Lettish Districts. RCB, 1920.25.09, HIA, ANRC, 176-15.

28 Christmas Festival for Reshitza Children Huge Success. RCB, 1921.19.01, HIA, ANRC, 177-8.

29 Clifton, N. The American Red Cross in Latgalia. RCB, 1921.05.03, HIA, ANRC, 176-15.

30 Vandervoort, V. A Tribute to America From Libau Latvia. RCB, 1921.19.02, HIA, ANRC, 176-15.

Vitakers (*Whitaker*), kurš vadīja šo darbu, automašīnā atgriežoties no Irlavas, apmēram 12 jūdzes no Jelgavas iestrēga dubļos un bija spiests meklēt palīdzību pie vietējā zemnieka ("pavecāks vīrs, pliku galvu, robusts un dzīvespriecīgs" – "pilnīgi atšķirīgs no tā, kāds varētu izskatīties amerikāņu fermeris tik agrā rīta stundā"). Tas ar trīs saviem pušiem un diviem zirgiem divās stundās izvilka mašīnu no dubļiem, bet, kad ārsts piedāvāja samaksu, no tās atteicās un vienīgi izteica pateicību ARC par tās darbību Latvijā un viņa dzimtajā novadā. Kad Vitakers lūdza tam minēt vārdu, izrādījies, ka tas bija Kārļa Ulmaņa brālis.³¹

Sniegtas ziņas par to, ka 1920. gada vasarā dizentērijas uzliesmojums bija vērojams arī Liepājas apkārtnē – Durbē, Priekulē un Rucavā, kur bija konstatēti 30 nāves gadījumi, un arī tur ARC Liepājas nodaļa bija izveidojusi slimnīcas Priekulē un Rucavā (turklāt pirmajā no tām 1921. gada martā ARC atklāja slimnīcu ar 35 gultām),³² bet 1921. gada vasarā organizācija aktīvi cīnījās ar bērnu masveida saslimšanu ar kašķi un anēmiju Rucavas u. c. apkārtējos pagastos.³³

Tāstīts par to, kā 1921. gada 27. februārī Rīgā, piedaloties Latvijas valdības pārstāvjiem Ulmanim un Meierovicam, tika atklāts Brīvības cīņās kritušo karavīru bērnu nams, kuru ar mēbelēm, drēbēm u. c. nepieciešamo bija nodrošinājuši amerikāņi. Atklāšanā klātesošo 96 bērnu apgērbs bija darināts ARC apgādātajās Latvijas Sieviešu palīdzības korpusa darbnīcās – "šūšanas istabās" (ieskaitot mēteļus, kas bija gatavoti no segām), turklāt tas bija pēc skaita jau 28. bērnu nams Rīgā, ko apgādāja amerikāņi (kopā 2727 bērni, kam piešķīra drēbes, zāles, virtuves iekārtas un piederumus, gultasveļu, segas u. c. nepieciešamo).³⁴

Tāpat laikraksts atspoguļoja arī cita veida darbību, ko veica organizācija, piemēram, tuvinieku meklēšanu. ARC Jelgavas nodaļas vadītājs Ernsts Makafrijs (*McCaffrey*) 1920. gada pavasarī informēja, ka nodaļa atradusi 14 ģimenes, izpildot pieprasījumus no ASV, turklāt šāds atbalsts tika turpināts. Piemēram, 1920. gada vasarā atrasta Zīrupu ģimene Skrundas pagasta Dzelgaļos, ko meklēja ASV dzīvojušī meita.³⁵

31 Jādomā, runa ir par Bērmuižas pagasta Pikšām vai Šķibes pagasta Ezerkleišiem, kur saimniekoja Jānis Ulmanis. Sk.: Whitaker, J. Typhus Epidemic Checked in Irlava School. RCB, 1921.02.04, HIA, ANRC, 176-15.

32 Epidemic of Dysentery Now Being Combatted in Three Lettish Districts. RCB, 1920.25.09, HIA, ANRC, 176-15; New Hospital Established at Prekooln, Latvia. RCB, 1921.26.03, HIA, ANRC, 177-7.

33 Elbow Grease and Scrub Brush Produce Results at Goldingen. RCB, 1921.01.09, HIA, ANRC, 177-7.

34 Latvian Orphans Clothed in Native Costumes made from A.R.C. Flannel. RCB, 1921.23.04, HIA, ANRC, 177-7; Home Established for Children of Deceased Soldiers. RCB, 1921.12.03, HIA, ANRC, 177-8.

35 Garnerings from the Field. RCB, 1920.13.05; Americanized Sirup Aids Native Sirups thru Libau Amcross. RCB, 1920.25.08, HIA, ANRC, 176-15.

Ceļojumu apraksti provincē

Svarīgas un dažkārt aizrautīgi uzrakstītas ir ziņas par komandējumiem provincē. Piemēram, 1920. gada maijā aprakstīts divu amerikāņu virsnieku brauciens automobilī uz "dvīņu pilsētām" Jēkabpili, un Krustpili sakarā ar tīfa epidēmijas uzliesmojumu ar 10 000 cilvēkiem domātām vakcīnām – "vienīgajam ārstam dvīņu pilsētās praktiski nav ekipējuma, vienīgajā aptiekā nav krājumu, izņemot pusunci joda tinktūras un nedaudz papīra apsēju". Šeit amerikāņi uzreiz vakcinēja 1500 cilvēkus paši, pēc viņu prasības ieviesta karantīna un stingra vakcinēšanas apliecību pārbaude upes šķērsotājiem un iebraucējiem u. c.³⁶ 1920. gada jūlijā aprakstīts 16 dienu "palīdzības vilciena" brauciens Latgalē, izsniedzot apģērbu un zāles – "zeme lielākoties apstrādāta, iedzīvotājiem ir pietiekami pārtikas, taču ļoti trūkst apģērba un zāļu". Visur, izņemot lielākās pilsētas, nav ārstu, un arī šie tā sauktie ārsti parasti izrādās "vīrieši – žēlsirdīgās māsas ar ne-lielām zināšanām medicīnā un ķirurģijā," bet sešu gadu kara rezultātā radītie postījumi gar Daugavu ir "gandrīz tikpat pilnīgi kā Ziemeļeiropā".³⁷

1921. gada sākumā arī organizācijas Daugavpils palīdzības stacijas vadītājs kapteinis Rejs Makhenrijs (*Machenrey*), kurš tikko bija izdalījis trūcīgajiem drēbes Ilūkstes apriņķī (sadarbojoties ar Latvijas valdību, kas vienlaikus dalīja pārtiku), uzskatīja, ka tas ir visvairāk karā cietušais apgabals Latvijā, postījumu ziņā precīza "Ziemeļfrancijas kopija" – lielākā iedzīvotāju daļa dzīvo zem zemes – savu nopostīto māju pagrabos vai kara laika frontes līnijas nocietinājumu dzelzsbetona bunkuros.³⁸ Ārsts kapteinis Viktors de Somoskojs (*de Somoskeoy*) rakstīja, ka dienvidaustrumu Latvija, nevis Ziemeļfrancija vai Beļģija, kā pieņemts uzskatīt, ir "vispilnīgāk izpostītā Eiropas teritorija". Viņš konstatēja: "Ja izbrauc uz ziemeļiem no Daugavpils, var redzēt daudzas kara zīmes – izpostītas mājas, liels daudzums dzeloņdrāžu, ierakumi, zemnīcas, artilērijas pozīcijas un visi citi modernā kara atribūti. Tālāk uz ziemeļiem tajā pašā virzienā redzamas pilnīgi līdz ar zemi nolīdzinātas sādžas, kurās nav palicis kaut viens nams. Pagājušo triju gadu laikā šie cilvēki nevarēja izdarīt neko, lai to atjaunotu. Šajā laikā nelaimīgie cilvēki dzīvojuši vecos ierakumos un bumbu izraktās zemnīcās, ēdot rupju maizi, ko paši gatavo no koku mizas, kā arī ogas un riekstus, ko salasa mežos. Esmu redzējis izpostītās Francijas, Beļģijas un Polijas teritorijas, bet, domāju, nekur postījumi nav tik pilnīgi kā šajā Latvijas daļā. Pirms Amerikas Sarkanā Krusta ierašanās šie cilvēki bija zaudējuši jebkādu cerību; viņi bija samierinājušies ar likteni

36 Emergency Call Finds Commission on the Job. RCB, 1920.13.05, HIA, ANRC, 176-15.

37 Relief Train Returns After Sixteen Days Trip. RCB, 1920.20.07, HIA, ANRC, 176-15.

38 Concrete Dug-Outs and Cellars Now Homes For Peasants in Ilukste District. Near Dvinsk Latvia. RCB, 1921.19.01, HIA, ANRC, 177-8.

un nespēja noticēt savām acīm, kad ARC krājumi ieradās kā palīdzība. Cilvēki bija skrandās, un daudzi bērni bija teju kaili.”³⁹

Divi amerikāņu virsnieki – kapteinis Džons Vitnijs (*Whitney*) un leitnants Lomedjū – motorlaivā “Paula” ar piecu jūdžu ātrumu stundā 1920. gada aprīlī trīs dienās no Daugavpils ieradās Rīgā, ceļā šķērsojot “Latvijas, Lietuvas un Polijas bruņotās robežas”. Ceļā piedzīvotais faktiska kara apstākļos starp poļiem labajā un lietuviešiem kreisajā upes krastā tika tēlaini un ar vieglu humora pieskaņu aprakstīts – ierašanos lietuviešu “blokhauzā”⁴⁰, lūdzot vecāko virsnieku laivai ar ASV un ARC karogu nodrošināt neaizskaramību tālākajā ceļā, krastos redzamās pasaules kara ierakumu līnijas, artilērijas izpostītās “pilis un cietokšņus” (īpaši aprakstot Kokneses pili) u. c.⁴¹

Vērtīgs ir arī kāda ARC ierēdņa, vārdā Stīvijs, detalizētais apraksts par ceļošanu no Rīgas uz Berlīni 1921. gada sākumā un galveno, kas ceļošanai šajā Eiropas reģionā nepieciešams – pacietību, pieklājību un apmēram 2000 Vācijas marku –, kā, kur un par cik iegādāties biļeti (1340 Latvijas rubļu), kā un kādā laikā ar aizzīmogotu bagāžu nokļūt Rīgas stacijā, lai izietu braukšanas dokumentu pārbaudes un bagāžas iekraušanas procedūras, veiksmīgi izbraucot pulksten 23.30, gulēšanu līdz pulksten 3.10 naktī, kad uz Latvijas–Lietuvas robežas “kāds” pie durvīm prasa “paradeit billeti,” pases uzrādīšanu ar vārdiem “*Ausweiss diplomatique*,” tālāko ceļu līdz Lietuvas–Vācijas robežas sasniegšanai nākamās dienas pēcpusdienā, tur stacijā notiekošo pasažieru dokumentu pārbaudi utt.⁴²

1921. gada novembrī, saņēmusi atļauju, zirgus un ragavas Daugavpils komandantūrā, ARC ierēdne Moda Bereta (*Barrett*) ar apģērba kravu devās uz Ilūkstes apriņķa Stelles pagastu Lietuvas pierobežā, nejauši kļūstot par viesi latviešu kāzās. Viņa tēlaini apraksta ceļu no Daugavpils un arī konstatēto problēmu – pavadošie karavīri nav runājuši pat vāciski un nav zinājuši ceļu. Braukuši pa slideniem ceļiem, pāri pasaules kara laika frontes līnijas ierakumu līnijai, cauri dzeloņdrāšu aizžogojumiem. Pēc visas dienas brauciena vēlā pievakarē braucēji uzdūrušies divu latviešu karavīru sargpostenim. Abi, par laimi, runājuši vāciski, viens iekāpis ragavās, lai parādītu ceļu, un brauciena laikā “izklaidējis” raksta autori ar stāstiem par apkārtnes mežos mītošiem “vilkiem un bandītiem”. Nakti amerikāniete pārlaidusi kādā lauku

39 Somoskeoy, V. H. Southeastern Latvia. The Most Devastated Area in Europe. RCB, 1921.01.06, HIA, ANRC, 177-8.

40 Blokhauzis – militārs termins, šajā gadījumā – nocietināta zemnīca.

41 Amcross Navy Floats from Dvinsk to Riga. RCB, 1920.13.05, HIA, ANRC, 176-15.

42 How to make Successfully a Trip From Riga to Berlin. RCB, 1921.12., 19.03, HIA, ANRC, 176-15.

AMERICAN RED CROSS TREATS RIGA ORPHANAGES IN JOINT PICNIC.

All of the orphans of the twenty-eight children's homes of Riga were given a picnic and treated to chocolate by the American Red Cross. The two A. R. C. officers shown above are, to the left, Major H. R. Griffin, of Rochester, N. Y., and Capt. Fred T. W. Boswell, of Anna, Illinois. All of the orphans in Riga have been provided with clothing by the American Red Cross.

4. attēls. Amerikas Sarkanā Krusta pasākums Rīgas bērnu patversmju iemītniekiem.
Centrā – amerikāņu virsnieki. 1921. gada 15. septembra laikraksts

mājā, kurā laipni aicināti iekšā "ar sirsnīgo latviešu viesmīlību," turklāt tajā tieši notikušas kāzu svinības – to otrā diena. Nosalusi un izsalkusi viesīga ievesta istabā, kur pie galda sēdējuši apmēram 25 viesi, bet pēc vakariņām viņai ierādīta viena no divām gultām vienīgajā guļamistabā, kuras otrajā stūrī turklāt gulējis jaunais pāris, pārējie viesi gulējuši uz grīdas blakusistabā, ietinušies segās (pati gulējusi drēbēs, ietinusies Amerikas Sarkanā Krusta segā). No rīta – "agonijā" no "dažādu insektu kodieniem" – amerikāniete paēdusi saimnieku piedāvātās brokastis (aknu desa un vodka), un, kamēr viesi apģērbusies un devušies prom, jaunais vīrs pēc izteiktā piedāvājuma no viņas atvestās drēbju kaudzes, kas bija salikta uz galda, izvēlēties sev visai specifisku, Latvijai neraksturīgu drēbes gabalu – tā saukto uzliekamo apkakli (*dickie collar*) jeb ar saitītēm zem virsdrēbēm piesienamu šķietami smalka krekla daļu ar apkakli kā dekorāciju. Šo amerikānietes dāvanu viņš uzreiz iedevs jaunajai sievai izmazgāt un drīz vien lepnī to uzvilcis. Pēc tam amerikāniete devās prom un sasniedza jūdzi attālo

pagasta centru, kur izdalīja atvestās drēbes īpaši sapulcinātiem 200 vietējiem bērniem (katrs saņēma vismaz trīs apģērba gabalus, kāda šajā laikā bija ARC prakse Latvijas novados).⁴³

Brīvākā formā ieturētā reportāžā par braucienu 1921. gada vasarā kopā ar ārstu Somoskoju uz Daugavpili tā pati amerikāņu darbiniece minēja ceļošanai šajā novadā nepieciešamos kukuļus (degvīns un cigaretes), siltās drēbes u. c. lietas, ieskaitot "lokanu mugurkaulu". Viņa slavēja Somoskoja veiklību, ar izteiktiem draudiem krievu, vācu un angļu valodā par atlaišanu panākot no dzelzceļa ierēdņiem vietu ierādīšanu 1. klases vagonā, kur kupejā bijušas gan tikai divas cietas koka sēžamlāvas un mazs luksturis ar degošu sveci. Ceļus, dzīvojamās ēkas, "viesnīcas", upju šķērsošanu (tiltu neesamības dēļ – ar plostu, kas jāvelk virvē ar rokām) u. c. viņa novērtēja kā šausmīgus, taču ārstu un vietējo žēlsirdīgo māsu kompetenci un darbu – kā teicamu. Starp citu, tieši ārsts Somoskojs 1921. gada novembrī atstāja aizkustinošu liecību par pieredzēto braucienā uz Daugavpili – ārsts apžēlojies par vilcienā viņa kupejā iekāpušu zemnieci ar kviecošu sivēnu padusē un mazu bērnu pie rokas. Uzzinājis, ka tā dodas uz Rēzekni, aizdeva viņai vienīgo segu, lūdzot to atstāt uz viņa vārda viesnīcā Rēzeknē. Amerikānis bijis pārsteigts, kad pēc trim dienām atklājis, ka solījums izpildīts, jo tikai vēlējies pārliecināties par sievietes godīgumu.⁴⁴

Krāsaini apraksti ir arī par citiem atbalsta pasākumiem provincē, piemēram, drēbju izdalīšanu trūcīgiem bērniem 1921. gada beigās Rembates, Jumpravas un Lindes pagastā⁴⁵ u. c.

Ar pārsteigumu un vieglu smaidu par vietējām tradīcijām un īpatnībām kara izpostītajā zemē

Nozīmīgas un interesantas ir arī liecības par pieredzētajām, bagātās lielvalsts pilsoņiem dīvainajām un specifiskajām parādībām Latvijā, dažas no kurām gan balstījās viņiem nezināmās vietējās tradīcijās. Piemēram, stāstot par amerikāņiem Latvijā apgrūtināso ieražu, uzcieņānot kādu draugu ar cigareti no savas metāla etvijas, īpašnieka "sabiedrisko pienākumu" ar graviera palīdzību iegravēt uz tās uzcieņātā drauga parakstu, atzīmēts, ka tāpēc

43 Barrett, Maude T. A Latvian Wedding adds Local Color to Stella's Clothing Distribution. RCB, 1921.11.12, HIA, ANRC, 177-7.

44 Butler, E. Through Devastated Latvia De Luxe. RCB, 1921.15.08; A Real Test of Character. RCB, 1921.01.12, HIA, ANRC, 177-7.

45 Clothing Distributions Made to Children of Rembate, Jumprava and Linde. RCB, 1921.15.12, HIA, ANRC, 177-7.

amerikāņu etvijas Latvijā ir aprakstītas ar "dīvainiem, neizrunājamiem vārdiem," jo "šķiet, ka amerikāņiem ir visas cigaretes Latvijā" (taču etvija "tiešām kalpo kā pase, jo uz tās esošo vārdu kolekcija darbojas kā rekomendācija").⁴⁶ 1920. gada 10. jūlijā atzīmēts, ka iepriekšējās dienas pastā līdzās ierastiem lūgumiem pēc palīdzības, darba, piedāvājumiem kļūt bagātiem, investējot īpašumos Jūrmalā, u. c. bijis neparasts piedāvājums no divām "jaunām meitenēm," kas vēlas iepazīties ar "diviem izskatīgiem, vāciski runājošiem amerikāņiem vienīgi nolūkā uzlabot savu angļu valodu," turklāt norādot tikšanās vietu – "Ķeizardārza Galvenajā ielā" konkrētā laikā ("identifikācijas zīmes" – vienai bize, otrai "mati uzveidoti augšup").⁴⁷

1920. gada maijā kāds laikraksta autors daļēji dzejas formā ar labsirdīga humora pieskaņu apraksta rīdzinieku neizpratni par amerikāņu Rīgas centrā spēlētā beisbola jēgu (citē spēli komentējošo "krievu madmazeli," "mazo dāmu ar buldogu, kas vērts kaut kur 1500 Latvijas rubļu," u. c.),⁴⁸ 1920. gada jūlijā – nederīgo ASV Pilsoņu kara laika Konfederācijas valdības dolāru parādīšanos Baltijas valstīs,⁴⁹ Rīgas amerikāņu "kolonijas" sajūsmu 1921. gada sākumā par iespēju noskatīties ASV "*Fox Film*" kompānijas filmu "*Aladina burvu lampa*" (*Alladin's Wonderful Lamp*), jo bijusi iespēja redzēt "īstus amerikāņu aktierus un īstu amerikāņu filmu," tāpēc ka "amerikāņu mākslas filmas, tāpat kā viss cits amerikāņu, ir tik ļoti labākas par Eiropas produktu, ka ir grūti izdarīt jebkādus salīdzinājumus". Tiesa, tika pausts sarūgtinājums par skatīšanos traucējošiem subtitriem krievu, latviešu un vācu valodā, jo amerikāņiem "tikpat labi" tie varējuši būt "grieķu, ķīniešu un japāņu valodā".⁵⁰ Vēl 1921. gada februārī, tātad kādu laiku pēc pēdējās karadarbības fāzes pilsētās un konkrēti Rīgā, laikrakstā tika nopietni spriests par to, kāpēc amerikāņu vietējie draugi vien ārkārtas apstākļos dzīvo pirmajā un pat otrajā stāvā, cenšoties dot priekšroku augstākiem stāviem. Balstoties uz pašu rīdzinieku skaidrojumu, secināts, ka iemesls ir "acīm redzams", jo "pēdējos septiņos gados" pilsētā "notikušas tik daudzas ielu cīņas," un to laikā vienīgi augststāvos ir drošība "no granātām un šauteņu uguns".⁵¹

Kad 1920. gada augustā–septembrī Rīgā viesojās karakuģis "*Broome*" – pirmais ASV karakuģis kopš 1914. gada, latviešu iedzīvotāji krastmalā domājuši, ka kuģis ir

46 Every Cigarette Case an Autograph Album. RCB, 1920.29.04, HIA, ANRC, 176-15.

47 The War after the War. RCB, 1920.10.07, HIA, ANRC, 176-15.

48 The Natives of Riga don't Seem to Understand. RCB, 1920.20.05, HIA, ANRC, 176-15.

49 Confederate Dollars Appear in the Baltic States. RCB, 1920.10.07, HIA, ANRC, 176-15.

50 Fox Film in three Languages. RCB, 1921.05.02, HIA, ANRC, 176-15.

51 Top Flats. RCB, 1921.05.02, HIA, ANRC, 176-15.

dāvinājums topošai Latvijas kara flotei, jo tas pietājis pie ARC noliktavām, kurās parasti izkrauti izdalīšanai domāti krājumi, un amerikāņiem ar tulka palīdzību pūlīm bija jāskaidro, ka tā tas nebūs, un arī šo atzīmēja laikraksts.⁵²

Tāpat 1921. gada februārī laikrakstā raksturota Rīgā lietojamo valodu situācija, secinot, ka pilsētā runāts tiek neskaitāmās, taču dominē trīs – latviešu, krievu un vācu valoda, turklāt "šajā pasaules malā ir gandrīz nerakstīts likums, ka katram jāspēj runāt vāciski," tāpēc misijas locekļi Baltijas valstīs "koncentrē domas" uz vācu valodu kā "universālu" sazināšanās līdzekli.⁵³

ARC Liepājas nodaļas vadītājs Viktors Vandervorts (*Wandervoort*) 1921. gada pavasarī rakstīja, ka ARC nosaka modi starp nabadzības māktajiem Baltijas valstu iedzīvotājiem, turklāt, salīdzinot situāciju ar 1920. gadu, kad vispieprasītākā bijusi apakšveļa, vērojamas pazīmes, kas liecina par dzīves kvalitātes uzlabošanos, – amerikāņu iepirkumu somas tiek pāršūtas krāsaini spilgtās bērnu drēbēs, turklāt no tām izgatavo arī kabatas lakatus un sieviešu cepures, ARC segas tiek pārveidotas par mēteļiem, bet sievietes, kas "vēlas uzsvērt savu individualitāti," ietērpjas no amerikāņu miltu maisu auduma gatavotās blūzēs, utt.⁵⁴

1920. gada jūlijā atzīmēts, ka amerikāņiem no Parīzes atsūtītos un Latvijas armijai atdotos zelējāmās tabakas krājumus "tabakas trūkumā kopš 1914. gada dzīvojošie" latviešu karavīri iemanījušies pārveidot smēķējamā tabakā, to sagriežot gabalos un pēc tam izžāvējot uz lēnas uguns.⁵⁵

Darbības noslēgums un secinājumi

1922. gada 1. janvārī misijas vadība informēja, ka 1921. gada 15. decembrī iznācis pēdējais laikraksta numurs, kas saistīts ar misijas darbības sašaurināšanu – pāriešanu vienīgi uz bērnu aprūpes programmu līdz ar ievērojamu personāla skaita samazināšanu. Turklāt atkal tika minēts, ka līdz ar to zūd izdevuma pastāvēšanas galvenā jēga, jo viens no galvenajiem uzdevumiem bijis saišu uzturēšana starp visiem, arī jau bijušajiem misijas locekļiem.⁵⁶

52 Personnel Travel on U.S. Destroyer. RCB, 1920.30.08; U.S. Destroyer Taken by Letts as an Amcross Issue. RCB, 1920.08.10, HIA, ANRC, 176–15.

53 A City of Three Languages. RCB, 1921.12.02, HIA, ANRC, 176–15.

54 VanderVoort, V. H. Amcross Styles Now Showing in the Baltic. RCB, 1921.19.03, HIA, ANRC, 176–15.

55 The Coffee Mill Turn Out Tobacco. RCB, 1920.07.05, HIA, ANRC, 176–15.

56 E. Ryan. Announcement, 1922.01.01, HIA, ANRC, 177–7.

Sakarā ar ilgstošo padomju okupācijas periodu un tā laikā degradēto vēstures zinātnes situāciju ASV palīdzības organizāciju nozīmīgā darbība Latvijā Neatkarības kara un pēckara laikā bijusi gandrīz pilnībā aizmirsta, nemaz nerunājāt par atsevišķiem Amerikas Sarkanā Krusta darbības aspektiem. 1920. gada pavasarī–1921. gada beigās Rīgā reizi nedēļā izdots laikraksts uzskatāms par jaunu, līdz šim neapgūtu vēstures avotu. Avīzes izdošana faktiski ir bijusi vēl viena būtiska, ļoti specifiska Amerikas Sarkanā Krusta misijas aktivitāšu izpausme, kurā atspoguļojumu rada daudzas organizācijas darbības jomas Baltijas valstīs un īpaši Latvijā kā tās vadības darbības un arī izdošanas vietā. Jāpieņem, ka izdošanas iniciators bija tieši misijas vadītājs – Latvijas Lāčplēša Kara ordeņa kavalieris Edvards Raiens, kas izcēlās ar lielu pašiniciatīvu, drosmīgiem lēmumiem un nebaidījās aizstāvēt un izteikt pat no ASV Valsts departamenta atšķirīgus viedokļus (cita starpā, 1921.–1922. gadā viņš pretēji oficiālajai valdības nostājai puda viedokli par nepieciešamību ātrāk atzīt Baltijas valstis *de iure*).

Turklāt šāda misijas darbības izpausme – laikraksta izdošana – ļāvusi no pašu amerikāņu skatu punkta īpatnējā, neoficiālā presei raksturīgā formā dokumentēt gan misijas darbību, gan amerikāņu pieredzēto Baltijas valstīs, tāpat atspoguļot viņu redzējumu un dažkārt arī viedokli par norisēm un notikumiem. Daudzos gadījumos sniegtā informācija ir ļoti vērtīga un pat unikāla, jo atšķiras gan no Latvijas avotos, gan oficiālajā amerikāņu misiju dokumentācijā esošās. Tā būtiski papildina arī mūsu izpratni par Latvijas iedzīvotāju ikdienas dzīvi šajā sarežģītajā laika posmā.

Izdevums ar tā gandrīz pussimtu numuru pildīja un kā vēstures avots arvien pilda daudz plašāku funkciju Latvijas un citu Baltijas valstu, kā arī Krievijas un Somijas vēsturē. No Latvijas viedokļa raugoties, pirmajos neatkarības gados amerikāņu misijas, starp kurām ARC organizācija ieņēma vienu no būtiskākajām vietām, veidoja nozīmīgu Rīgas un citu pilsētu sabiedrības un arī tās elites daļu, kas stāvēja tuvu arī valdībai un tās augstākajām institūcijām, uzturot ar tām pastāvīgus sakarus. Amerikāņu pārstāvniecība salīdzinājumā ar britiem un francūžiem bija sevišķi daudzskaitlīga, tikai Rīgā pastāvīgi darbojās vismaz 60–100 cilvēku liela amerikāņu "kolonija". Amerikāņu situācijas redzējums, arī ņemot vērā ARC misijas īpatnējo lomu cīņā ar grūti aptveramajiem kara un boļševiku režīma postījumiem un smagajām sekām, ir ļoti nozīmīgs skats no malas, tam piemīt zināma un arī pašsaprotama subjektivitātes deva, taču ļauj mums būtiski papildināt priekšstatus par savu pagātni. Daudzos gadījumos izdevums sniedz jaunu skatījumu gan uz zināmām norisēm, gan uz citos avotos neskartiem iedzīvotāju sadzīves un ikdienas dzīves jautājumiem. Līdz ar to Rīgā iznākošais amerikāņu laikraksts angļu valodā noteikti ir ieņēmis savu, līdz šim pilnīgi nezināmu vietu Latvijas preses vēsturē. Turklāt zināmā mērā paradoksāli, taču laikraksts – acīmredzot šķietami mazsvarīgās izdošanas vietas un mēroga

ziņā – sava “marginālā rakstura” dēļ līdz šim nav ievērots arī Amerikas Sarkanā Krusta vēsturē kopumā, nemaz nerunājot par ASV palīdzības darbu un presi.

Bibliogrāfija

Dulles, Foster Rhea (1950). *The American Red Cross: a History*. New York: Harper&Brothers Publishers.

Jēkabsons, Ēriks (2018). *Latvijas un Amerikas Savienoto Valstu attiecības 1918.–1922. gadā*. Rīga: Latvijas vēstures institūta apgāds.

Red Cross Bulletin (1920–1921).